

Martina Kolar Billege

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Savska cesta 77, HR-10 000 Zagreb

orcid.org/0000-0002-4013-9141martina.kolar@ufzg.hr

POUČAVANJE POČETNOGA PISANJA STANDARDNIM ŠKOLSKIM SLOVIMA DESET GODINA NAKON USPOSTAVE STANDARDA

Deset godina nakon uspostave standarda početnoga pisanja, standardizacije školskih slova u *Hrvatskom pravopisu* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (2013) i implementacije školskih slova u kurikulum, udžbenike i nastavu u Republici Hrvatskoj, daje se pregled relevantnih znanstvenih istraživanja za rano poučavanje pisanja na hrvatskome jeziku te se identificira stanje početne pisane produkcije učenika u primarnome obrazovanju.

S ciljem praćenja implementacije standarda početnoga pisanja, istražili smo primjenu metodičkih smjernica za držanje ruke, tijela i pisaljke pri početnom poučavanju pisanja u prvome razredu primarnoga obrazovanja te broj riječi u leksičkom asociogramu na temu 'djetinjstva' učenika četvrtoga razreda. Na temelju leksičkoga asociograma identificirali smo broj pogrešaka u pisanju ovisno o vrsti slova te narušenost čitljivosti. Rezultati pokazuju da manje od 50 % učenika prvoga razreda (N = 606) pravilno drži olovku i ruku pri pisanju, ali u većem postotnom udjelu (70 %) pravilno drže tijelo. Učitelji izjavljuju da uvijek upućuju učenike na pravilno držanje ruke i pisaljke te na pravilan smjer pisanja slova i vrlo rijetko dopuštaju odstupanje od smjera pisanja i zadanog izgleda školskoga slova. Unatoč tome, identificirana je narušena čitljivost kod 34,4 % učenika četvrtoga razreda (N = 356) koji su pisali rukopisnim slovima.

1. Teorijski okvir

Pisani jezik ima ključnu ulogu u komunikaciji, obrazovanju i jezičnom razvoju pojedinca (učenika). U knjizi *Tečaj opće lingvistike* Ferdinand de Saussure

(2000) navodi da su jezik i pismo dva različita sustava znakova, a potencijal pisma da predstavlja govor vidi kao jedini razlog za postojanje pisma. Pisanje je slika govorenoga jezika. Omogućuje jasno i precizno izražavanje misli, ideja i informacija te olakšava komunikaciju s drugima na pisani način. Iako su, prema de Saussureu, znakovi pisma arbitrarni i osoba može pisati isto slovo na više načina, važno je da se taj znak „ne pobrka pod njezinim perom” (2000: 187). To znači da je za sporazumijevanje pisanim jezikom u prvom redu važno omogućiti i zadržati čitljivost znaka (slova). Kako bi bilo moguće oblikovati prikladno pismo za početno poučavanje pisanja, uvažavali su se jezični i grafomotorički aspekti recepcije i produkcije u učenju jezika (Bežen i Reberski 2014).

Poučavanje početnoga pisanja standardnim slovima omogućuje učenicima prijenos govorenoga modaliteta jezika u pisani, razvijanje fine motorike uz koordinaciju vizualnih, auditivnih i kinestezijskih elemenata. Standardna školska slova olakšavaju učenicima prepoznavanje i razlikovanje slova te im pomažu u ovladavanju osnovama pisanja i automatizaciji pravilnoga pisanja u grafijskom i ortografskom području.

Prije implementacije standardnih školskih slova u obrazovni sustav Republike Hrvatske 2014. godine, uočen je i analizom predložaka dječjih jezičnih ostvaraja identificiran problem rukopisnoga pisanja i slovopisne čitkosti učenika. Naznačena je nedosljednost slovnoga jezičnog algoritma tijekom obrazovanja u nastavi Hrvatskoga jezika, ali i drugih nastavnih predmeta. Rezultati istraživanja pokazali su da kod starijih učenika u osnovnoj školi raste tendencija pisanja tiskanim (formalnim) slovima i napušta se pisanje pisanim (rukopisnim) slovima (Bežen i Kolar Billege 2008). Autori su postavili pitanje znači li to da se mijenja način pisane komunikacije, odnosno može li se opisana pojava objasniti kao opća tendencija odustajanja od pisanja pisanim slovima. Bilo je to jedno od inicijalnih pitanja na temelju kojih je proveden projekt *Jezično-likovni standardi u početnom čitanju i pisanju na hrvatskom jeziku* (2006. – 2013.), voditelja prof. dr. sc. Ante Bežena. Školska formalna i rukopisna pisma za početno čitanje i pisanje oblikovao je, na temelju rezultata istraživanja početnica u Republici Hrvatskoj i u nekim europskim zemljama te spoznaja tipografije i grafemike, istraživač na projektu red. prof. mr. art. Siniša Reberski.

Istraživanja su započela interdisciplinarnom analizom početnica od 16. stoljeća do suvremenih prvih knjiga za početno čitanje i pisanje. Riječ *početnica* za te

knjige uvodi Bogoslav Šulek u 19. stoljeću (Bežen i Kolar Billege 2016). Kuharić (2008) analizira važnost kvalitete tipografije u početnicama s aspekta komunikacije primjerene dječjoj vizualnoj percepciji. Učenika (subjekt obrazovanja) smatra temeljnim mjerilom pri vrednovanju udžbenika smatra uvažavajući specifičnosti dječje vizualne percepcije. Hoće li učenik uspješno ovladati početnim pisanjem, ovisi o međudjelovanju pisma i čitkosti.

Reberski (2008) ističe da su rješenja u aktualnim početnicama, prije standardizacije, u kontekstu poučavanja početnoga pisanja i čitanja puna praznina koje treba sustavno ispuniti i to tako da se odrede standardi veličina, gradacije, oblika i tipa rukopisnog pisma, nagiba slova i papira, alata i pomoćnih sredstava kako bi učitelji sve učenike poučavali standardu, a ne svome rukopisu.

Školska su pisma 2013. godine uvrštena u Hrvatski pravopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje kao standardna školska pisma. Time se takva pisma u pravopis hrvatskoga jezika prvi puta uključuju na temelju znanstvenoga istraživanja. Školske godine 2014./2015. školska su slova implementirana u sve školske udžbenike i postala su obvezni standard u poučavanju početnoga čitanja i pisanja. Uz standardna školska slova, Reberski opisuje položaj ruke i pisaljke, razne načine držanja pisaljke (uz preporuku držanja na način koji omogućuje da ruka slobodno klizi pri pisanju), pisanje kod ljevorukih učenika i prilagodbu položaja bilježnice (Bežen i Reberski 2014). To je prvi metodički opis sastavnice poučavanja početnoga pisanja koja istodobno postaje i sadržaj mikrostrukturiranoga modela poučavanja formalnih i rukopisnih slova. Ta se slova u metodičkome kontekstu nazivaju vizualnim uporištem za početno pisanje na temelju kojih se uči grafički sustav znakova koji će učenicima omogućiti jezičnu pisanu produkciju.

Nova perspektiva početnoga opismenjavanja obuhvaća interdisciplinarnu spoznaju poučavanja početnoga pisanja standardnim slovopisom. Metodički mikrostrukturirani modeli i dalje prate psiholingvističke postavke usvajanja i učenja jezika. To znači da učenje pisanoga jezika obuhvaća pravila grafemsko-fonemskog slaganja, odnosno pisanje uključuje „put od semantičkog sustava do slova preko ortografskog izlaznog leksikona” (Erdeljac 2009: 220).

Arhitektura leksičkog procesiranja (prema Harley 2001) obuhvaća sustav vizualnog prepoznavanja slova, vizualni semantički sustav (značenje napisane

riječi), verbalni semantički sustav (značenje govorene riječi) i pravilo prijenosa glasa u slovo.

Budinski (2019) definira metodički sadržajno-vremenski optimum poučavanja početnoga čitanja i pisanja primjeren urednome jezičnom razvoju, što znači određivanje i uvažavanje znanstvenih postavki o prijenosu govorenoga modaliteta jezika u pisani. Poučavanje početnoga pisanja standardnim školskim slovima važno je zbog uspostavljanja mogućnosti (apstraktne) identifikacije slova pri ulasku u pravopisni ulazni leksikon, a zatim u semantički sustav (Erdeljac 2009).

U znanstvenim su radovima identificirani i istraženi aktualni problemi nastave početnoga opismenjavanja tijekom primarnoga obrazovanja u Republici Hrvatskoj. U šk. god. 2014./2015. ispitanici, učitelji razredne nastave i drugi odgojno-obrazovni djelatnici (ravnatelji, pedagozi, gimnazijski profesori i sveučilišni profesori, N = 60), smatraju standard pisama važnim indikatorom jezičnoga identiteta te prepoznaju važnost elemenata potrebnih za metodičko strukturiranje nastave početnoga čitanja i pisanja (standardizirano crtovlje, upute za držanje pisaljke, upute za pisanje lijevom rukom, primjere povezivanja slova i modele grafomotoričkih predvježbi). Ispitanici smatraju potrebnim vrednovati čitkost rukopisa učenika te iskazuju potrebu za profesionalnom stručnom edukacijom učitelja za pisanje tim pismima (Kolar Billege 2015).

U znanstvenim je radovima učiteljima u primarnom obrazovanju ponuđena metodologija i instrument ispitivanja predznanja pismenosti učenika prvoga razreda radi dobivanja podataka o inicijalnoj pismenosti i strukturiranja personaliziranoga metodičkog instrumentarija za početno opismenjavanje (Budinski i Kolar Billege 2011 i 2012).

Na temelju analize rezultata istraživanja primjene standardnoga pisma ponuđene su smjernice za proučavanje jezičnoga standarda (slova) (Kolar Billege i Budinski 2015).

Budinski u istraživanju (2019) ukazuje na činjenicu da manje od 50 % učenika prvoga razreda (N = 417) uspješno grafički oblikuje pisana (rukopisna) slova.

Kako bi se pratila implementacija toga standarda, istražena je primjena standardnih školskih slova u primarnome obrazovanju (Kolar Billege i Vidović 2020).

Rezultati pokazuju znatna odstupanja u oblikovanju i povezivanju pojedinih slova te djelomično narušenu čitljivost.

U ovome se radu prikazuju rezultati istraživanja povezani s poučavanjem početnoga pisanja u formalnoj školskoj pouci. Problemi istraživanja usmjereni su na metodički kontekst koji uključuje pravilno držanje tijela, ruke i pisaljke pri učenju pisanja i metodičku artikulaciju (digitalno vizualno uporište) pri poučavanju. Digitalno je vizualno uporište digitalni prikaz (snimka ili animacija) pravilnog smjera pisanja slova i pozicioniranja slova u crtovlju. Nadalje se analizira odstupanje učenika od smjera pisanja i zadanoga izgleda slova te se identificira slovopisna (ne)čitljivost, primjena vrste slova i broj pogrešaka u pisanoj produkciji (pisanju slova) ovisno o vrsti slova.

2. Metodologija istraživanja

Cilj je ovoga rada istražiti primjenu metodičkih smjernica za držanje ruke, tijela i pisaljke pri početnome poučavanju pisanja u prvome razredu primarnoga obrazovanja i odstupanje od standarda u pisanju.

Problemi su istraživanja bili:

P1 Utvrditi postotni udio učenika koji pravilno odnosno nepravilno drže pisaljku.

P2 Utvrditi postotni udio učenika koji pravilno drže ruku i tijelo pri pisanju te postoji li razlika s obzirom na to kojom rukom pišu i s obzirom na spol.

P3 Ispitati mišljenje učitelja o primjeni digitalnog vizualnog uporišta pri demonstraciji formalnih odnosno rukopisnih slova.

P4 Ispitati upućuju li učitelji učenike na pravilno držanje (a) tijela, (b) ruke i (c) pisaljke pri pisanju te na (d) pravilan smjer pisanja standardnih školskih slova u prvome razredu.

P5 Ispitati mišljenje učitelja o tome dopuštaju li odstupanja od smjera pisanja i zadanog izgleda slova te odstupanja od školskoga slovopisa u drugim nastavnim predmetima u prvome razredu.

P6 Utvrditi prosječan broj riječi u leksičkom asociogramu učenika četvrtoga razreda i broj pogrešaka u pisanoj produkciji (pisanju slova) ovisno o vrsti slova.

P7 Utvrditi narušenost čitljivosti teksta ovisno o spolu i vrsti slova.

Istraživanje je provedeno na dva prikladna uzorka ispitanika, posebno za istraživačke probleme P1 – P5 i posebno za istraživačke probleme P6 i P7. Prvi uzorak ispitanika (U1), za P1 – P5, učenici su prvoga razreda $N = 606$ i učitelji tih razrednih odjela $N = 29$ u 8 osnovnih škola Grada Zagreba.

Uzorak ispitanika za istraživačke probleme P6 i P7 (U2) čine učenici četvrtoga razreda $N = 356$ u četiri zagrebačke osnovne škole.

Istraživanje je u prvome razredu provedeno na kraju šk. god. 2021./2022., a u četvrtom razredu u šk. god. 2022./2023. Uzorci se međusobno ne uspoređuju, nego se identificira stanje u početnome pisanju učenika prvoga razreda i stanje u pisanoj produkciji (pisanju slova) učenika četvrtoga razreda u vezi s primjenom standardnih školskih slova.

Instrument za istraživanje u prvome razredu nalazi se kao Prilog 1. u ovome radu. Učitelji su u svojim razrednim odjelima, prema uputi istraživača, evidencirali (ne)pravilnost držanja tijela, ruke i pisaljke pri pisanju te odgovarali na pitanja za ispitivanje učitelja.

U četvrtom je razredu istraživanje provedeno tako da su učenici stvarali leksički asociogram na temu 'djetinjstva'. U ovome je radu promatran broj riječi u leksičkom asociogramu i broj pogrešaka u pisanoj produkciji (pisanju slova) ovisno o vrsti slova.

3. Rezultati i rasprava

3.1. Pravilno i nepravilno držanje pisaljke

Istražen je postotni udio učenika koji pravilno (položaj 6) odnosno nepravilno (položaj 1 – 5) drže pisaljku. Načini držanja pisaljke slikovno su prikazani u Prilogu 1. Rezultati su prikazani u Tablici 1.

Tablica 1. *Postotni udio učenika koji pravilno odnosno nepravilno drže pisaljku*

Način držanja pisaljke (N = 606)	N	%
(1) držanje olovke palcem preklapljenim preko kažiprsta	78	12,9
(2) smještanje olovke između prvoga i drugoga članka kažiprsta	31	5,1
(3) držanje trima prstima	115	19,0
(4) držanje jagodicama svih prstiju	59	9,7
(5) držanje „slomljenim” kažiprstom	61	10,1
(6) pravilno – preporučeno držanje pisaljke – palcem i kažiprstom dok treći prst služi za pridržavanje	252	41,6
Nije moguće odrediti u odnosu na opisane načine držanja pisaljke.	10	1,6

Legenda: N – broj učenika, % – postotni udio učenika

Rezultati u Tablici 1. pokazuju da 41,6 % učenika (N = 606) drži pisaljku na pravilan način, dok 56,8 % njih olovku drži na jedan od prikazanih nepravilnih načina. Za 1,6 % učenika učitelji nisu mogli odabrati niti jedan od prikazanih načina.

Reberski (u Bežen i Reberski 2014) navodi da je učenike potrebno poučavati pravilnom držanju pisaljke kako ne bi odabrali neki od opisanih krivih načina samo zato što ih nitko nije na to upozorio. No, cilj je u početnome pisanju omogućiti da ruka slobodno klizi po podlozi, pa je stoga dopušteno uvažiti individualne anatomske karakteristike učenika. Pisaljka se pravilno drži palcem i kažiprstom oslonjena na srednji prst, no, držanje trima prstima prethodi u razvojnom periodu ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja. Stoga prikazane rezultate možemo promatrati uvažavajući tu činjenicu. Najveći postotni udio učenika (41,6 %) pravilno drži olovku, ali sljedeći najveći udio učenika (19 %) drži olovku trima prstima. Moguće je pretpostaviti da je u prvome razredu još uvijek riječ o procesu razvoja, ali je važno naglasiti da je uloga učitelja važna u procesu poučavanja i kontinuiranom upućivanju učenika na pravilno držanje olovke.

3.2. Držanje ruke i tijela pri pisanju

Istraživanjem je utvrđen postotni udio učenika koji pravilno drže ruku i tijelo pri pisanju te je evidentirano postoji li razlika s obzirom na spol ili s obzirom na to kojom rukom učenici pišu. Podatci pokazuju da 252 učenika, odnosno 41,6 % (N = 606) pravilno drži ruku pri pisanju.

Tablica 2. *Pravilno držanje ruke s obzirom na to kojom rukom učenici pišu*

N = 606	Postotni udio i broj pravilnog držanja ruke (N)	Postotni udio i broj nepravilnog držanja ruke (N)	hi kvadrat test (df)	p
ljevak	26,8 % (15)	73,2 % (41)	5,56 (1)	0,02
dešnjak	43,1 % (237)	56,9 % (313)		

Legenda: p – vjerojatnost pogreške

Rezultati hi kvadrat testa ($\chi^2 = 5,56$; $df = 1$; $p < 0,02$) pokazuju da postoji statistički znatno veći udio pravilnog držanja ruke (43,1 %) kod dešnjaka u odnosu na ljevake (26,8 %).

Poučavanje pisanja lijevom rukom zahtijeva poseban pristup jer to nije samo ‘suprotno’ od pisanja desnom rukom. Ljevaci tijekom pisanja ulažu dodatan napor da bi vidjeli što su napisali (kod jezika koji se pišu slijeva udesno). Posebnu pozornost treba usmjeriti na pozicioniranje papira, kut nagiba papira i pozicioniranje ruke, odnosno zglob treba stajati ravno, a ne savijeno (Holder 2003). Reberski (Bežen i Reberski 2014) upućuje na to da treba spriječiti zgrčena držanja olovke i ona držanja koja zaklanjaju napisano te da ruka treba biti ispod teksta koji se piše.

Tablica 3. *Pravilno držanje ruke s obzirom na spol učenika*

N = 589	Postotni udio i broj pravilnog držanja ruke (N)	Postotni udio i broj nepravilnog držanja ruke (N)	hi kvadrat test (df)	p
muško	44,3 % (128)	55,7 % (161)	1,48 (1)	0,22
žensko	39,3 % (118)	60,7 % (182)		

Legenda: p – vjerojatnost pogreške

Rezultati hi kvadrat testa ($\chi^2 = 1,48$; $df = 1$; $p > 0,05$) pokazuju da nema statistički značajne razlike u udjelu pravilnog držanja ruke između djevojčica (39,3 %) i dječaka (44,3 %) (Tablica 3.).

U vezi s pravilnim držanjem tijela pri pisanju, ukupno 428 djece (70,7 %) pravilno drži tijelo prilikom pisanja. Rezultati su prikazani u Tablici 4.

Tablica 4. *Pravilno držanje tijela pri pisanju s obzirom na to kojom rukom učenici pišu*

N = 605	Postotni udio i broj pravilnog držanja tijela (N)	Postotni udio i broj nepravilnog držanja tijela (N)	hi kvadrat test (df)	p
ljevak	67,9 % (38)	32,1 % (18)	0,25 (1)	0,62
dešnjak	71,0 % (390)	29,0 % (159)		

Legenda: p – vjerojatnost pogreške

Rezultati hi kvadrat testa ($\chi^2 = 0,25$; $df = 1$; $p > 0,05$) pokazuju da nema statistički značajne razlike u udjelu pravilnog držanja tijela pri pisanju (71,0 %) kod dešnjaka u odnosu na ljevak (67,9 %).

Tablica 5. *Pravilno držanje tijela pri pisanju s obzirom na spol učenika*

N = 588	Postotni udio i broj pravilnog držanja tijela (N)	Postotni udio i broj nepravilnog držanja tijela (N)	hi kvadrat test (df)	p
muško	67,5 % (195)	32,5 % (94)	3,61 (1)	0,06
žensko	74,6 % (223)	25,4 % (76)		

Legenda: p – vjerojatnost pogreške

Rezultati hi kvadrat testa ($\chi^2 = 3,61$; $df = 1$; $p > 0,05$), prikazani u Tablici 5., pokazuju da nema statistički značajne razlike u udjelu pravilnog držanja tijela između djevojčica (74,6 %) i dječaka (67,5 %). Ipak, taj je rezultat graničan, odnosno vrlo blizak postizanju značajnosti u korist djevojčica.

Dodatno se pokazalo da postoji mala, no statistički značajna korelacija ($r = 0,17$; $N = 606$; $p < 0,01$) u pravilnom držanju tijela i pravilnom držanju ruke, odnosno učenici koji pravilno drže ruku, češće pravilno drže i tijelo prilikom pisanja.

Istraživanje (Jukić 2016) pokazuje da veći udio učenika na početku i na kraju prvoga razreda te na početku drugoga razreda nepravilno drži pisaljku. Na kraju prvoga razreda podjednak je udio učenika s pravilnim i s nepravilnim držanjem tijela pri pisanju, no veći je udio učenika koji nepravilno drže pisaljku pri pisanju. Na početku drugoga razreda veći udio učenika ima nepravilan položaj tijela pri pisanju te nepravilno drže pisaljku.

Kolar Billege i Vidović (2020) ukazuju na veći postotni udio učenika koji pravilno drže tijelo pri pisanju, ali je još uvijek veći udio učenika koji nepravilno drže ruku pri pisanju.

3.3. Primjena digitalnog vizualnog uporišta

Tablica 6. *Primjena digitalnog vizualnog uporišta pri poučavanju*

Vrsta slova	nikada	vrlo rijetko	katkad	često	uvijek
formalno slovo	31,0 %	17,2 %	24,1 %	6,9 %	10,3 %
rukopisno slovo	37,9 %	10,3 %	31,0 %	6,9 %	3,4 %

Učitelji u prosjeku izjavljuju da vrlo rijetko primjenjuju digitalno vizualno uporište i kod formalnog slova ($M = 2,42$; $sd = 1,36$) i kod rukopisnog slova ($M = 2,19$; $sd = 1,20$). Nema razlike u učestalosti primjene digitalnog vizualnog uporišta kod formalnog i rukopisnog slova ($t = 1,30$; $df = 25$; $p > 0,05$). Oko trećine ispitanika odgovara da ih nikada ne primjenjuje. Troje ispitanika (od ukupno $N = 29$) nije odgovorilo na pitanja.

Valenta i Dumančić (2019) naznačuju da multimedijски elementi poput simulacija, videozapisa i 3D prikaza olakšavaju proces učenja. Takve elemente učenici lakše pamte za razliku od sadržaja koji su prikazani tekstualno i dvodimenzionalno. Također više istraživanja potkrepljuje podatak da uporaba IKT-a u nastavi ima pozitivan učinak na proces poučavanja i učenja. Baytak, Tarman i Ayas (2011) utvrđuju da proces učenja tako postaje učinkovitiji i učenici izjavljuju da imaju veću kontrolu nad učenjem uz upotrebu računala. U istraživanju Kolar Billege i Ivančić (2022) učitelji u visokom postotku (71 % ispitanih učitelja; $N = 305$) izjavljuju da učenici prvoga i drugoga razreda rado rješavaju zadatke u digitalnim udžbenicima. Na temelju svih navedenih podataka može se pretpostaviti da bi upotreba digitalnog vizualnog uporišta u digitalnome udžbeniku mogla omogućiti učenicima lakšu percepciju i pamćenje grafičkog izgleda slova.

3.4. Upućivanje na pravilnost držanja ruke, tijela i pisaljke te smjera pisanja

Istražili smo upućuju li učitelji učenike na pravilno držanje (a) tijela, (b) ruke i (c) pisaljke pri pisanju te na (d) pravilan smjer pisanja standardnih školskih slova u prvome razredu.

Tablica 7. *Upućivanje učenika na pravilno držanje ruke, pisaljke i tijela te pravilan smjer pisanja*

	nikada	vrlo rijetko	katkad	često	uvijek
pravilno držanje ruke i pisaljke	0,0 %	0,0 %	6,9 %	37,9 %	44,8 %
pravilno držanje tijela	0,0 %	0,0 %	10,3 %	37,9 %	41,4 %
pravilan smjer pisanja	0,0 %	0,0 %	6,9 %	17,2 %	65,5 %

Učitelji u prosjeku često upućuju djecu na pravilno držanje ruke i pisaljke ($M = 4,42$; $sd = 0,64$) i pravilno držanje tijela ($M = 4,35$; $sd = 0,69$) te u prosjeku uvijek na pravilan smjer pisanja ($M = 4,65$; $sd = 0,46$). Iako su u prosjeku rezultati za tri tvrdnje različiti, analiza varijance pokazuje da nema statistički značajne razlike u prosječnim odgovorima na tri tvrdnje ($F = 3,13$; $df = 2$, $p > 0,05$). Ipak, ta je neznačajnost granična ($p = 0,06$) i rezultate treba interpretirati sa zadržskom.

U rezultatima se može uočiti da oko dvije trećine učitelja uvijek upućuje učenike na pravilan smjer pisanja te da manje od polovine učitelja uvijek upućuje učenike na pravilno držanje ruke i pisaljke te tijela. Nema učitelja koji učenike nikad ili vrlo rijetko upućuju na pravilnosti pri pisanju. Troje ispitanika (od ukupno $N = 29$) nije odgovorilo na pitanja.

U mikrostrukturirani model poučavanja početnoga čitanja i pisanja potrebno je navedene elemente uvrstiti u nastavnoj etapi prijenosa glasa u slovo, odnosno u procesu prijenosa govorenoga modaliteta jezika u pisani.

3.5. Dopuštanje odstupanja od smjera pisanja i zadanog izgleda slova te odstupanja od školskoga slovopisa

Mišljenje učitelja o tome dopuštaju li odstupanja od smjera pisanja i zadanog izgleda slova te dopuštaju li odstupanja od školskoga slovopisa u drugim nastavnim predmetima u prvome razredu primarnoga obrazovanja ispitano je u petom problemu. Rezultati su prikazani u Tablici 8.

Tablica 8. *Dopuštanje odstupanja od smjera pisanja i zadanog izgleda slova te odstupanja od školskoga slovopisa*

ODSTUPANJE	nikada	vrlo rijetko	katkad	često	uvijek
od smjera pisanja školskoga slova	34,5 %	31,0 %	17,2 %	6,9 %	0,0 %
od zadanog izgleda školskoga slova	34,5 %	34,5 %	17,2 %	3,4 %	0,0 %
od školskoga slovopisa u drugim nastavnim predmetima	31,0 %	37,9 %	13,8 %	6,9 %	0,0 %

Učitelji u prosjeku vrlo rijetko dopuštaju odstupanje od smjera pisanja školskoga slova ($M = 1,96$; $sd = 0,96$), od zadanog izgleda školskoga slova ($M = 1,88$; $sd = 0,86$) te od školskoga slovopisa u drugim nastavnim predmetima ($M = 1,96$; $sd = 0,92$). Analiza varijance pokazuje da nema statistički značajne razlike u prosječnim odgovorima na tri tvrdnje ($F = 0,17$; $df = 2$, $p > 0,05$).

Rezultati u Tablici 8. pokazuju da oko trećine učitelja nikada ne bi dopustilo odstupanja, a podjednak bi ih udio dopustio vrlo rijetko.

Dodatno smo istražili povezanost učiteljskih stavova (izjava) i pravilnog držanje olovke njihovih učenika.

Kako bismo provjerili ima li povezanosti između učiteljskih izjava i stavova vezanih uz digitalno vizualno uporište, upućivanje na pravilnost u pisanju i dopuštanje odstupanja pri pisanju, za svakog smo učitelja izračunali postotni udio učenika koji drži pisaljku na pravilan ili jedan od nepravilnih načina te udio onih koji imaju pravilno držanje tijela prilikom pisanja.

Potom su izračunati Pearsonovi koeficijenti korelacije između pojedinih tvrdnji učitelja i udjela učenika s pojedinim držanjem ruke ili tijela. Rezultati pokazuju da postoji nekoliko statistički značajnih korelacija.

U vezi s digitalnim uporištem, pokazalo se postojanje negativnih korelacija između korištenja digitalnog vizualnog uporišta kod formalnog i rukopisnog slova za položaj držanja olovke palcem preklapljenim preko kažiprsta ($r = -0,41$; $N = 26$; $p < 0,05$ i $r = -0,40$; $N = 26$; $p < 0,05$), odnosno s porastom učiteljskih izjava o korištenju digitalnog vizualnog uporišta, smanjuje se navedeno držanje pisaljke pri pisanju kod učenika. Možemo pretpostaviti da digitalno vizualno uporište pridonosi pravilnom držanju pisaljke.

3.6. Broj riječi u leksičkom asociogramu učenika četvrtoga razreda i broj pogrešaka u pisanoj produkciji (pisanju slova) ovisno o vrsti slova

Prosječan broj riječi u leksičkom asociogramu učenika četvrtoga razreda i broj pogrešaka u pisanoj produkciji (pisanju slova) ovisno o vrsti slova utvrdili smo vizualnom inspekcijom.

Vrijednosti asimetričnosti i spljoštenosti distribucija za obje varijable bile su u prihvatljivim granicama (-2 do $+2$) osim spljoštenosti za varijablu pogrešaka. No odstupanje je bilo malo, pa je zaključeno da se podatci mogu obraditi parametrijskim statističkim metodama.

Tablica 9. *Deskriptivni pokazatelji za varijable broja asocijacija i broja pogrešaka*

	N	M	SD	Min	Max	asimetričnost	spljoštenost
Broj asocijacija	356	13,10	6,11	2	36	1,153	1,560
Broja pogrešaka	356	0,81	1,11	0	5	1,552	2,141

U Tablici 9. prikazani su deskriptivni pokazatelji za varijable broja asocijacija i broja pogrešaka. Učenici su u prosjeku navodili oko 13 asocijacija ($M = 13,10$; $SD = 6,11$). Najmanji broj asocijacija bio je 2, a najveći 36. Prosječan broj pogrešaka bio je manji od jedne pogreške ($M = 0,81$; $SD = 1,11$). Najmanji broj pogrešaka bio je 0, a najveći 5. Rezultati ukazuju na velik raspon minimalnoga i maksimalnoga broja asocijacija. To potvrđuje potrebu za strukturiranjem i

primjenom personaliziranoga metodičkog instrumentarija tijekom poučavanja početnoga čitanja i pisanja.

U istraživanje smo uključili broj riječi u leksičkom asociogramu te ispitali postoji li razlika ovisno o spolu učenika i vrsti slova.

Tablica 10. *Razlike u broju asocijacija između dječaka i djevojčica*

	N	M	SD	t-test	p
djevojčice	181	13,75	6,12	2,050	,04
dječaci	175	12,43	6,05		

Razlike u broju asocijacija između dječaka i djevojčica testirane su t-testom. Rezultati su pokazali da između dječaka i djevojčica postoji statistički značajna razlika ($t = 2,050$; $p = ,04$), pri čemu djevojčice navode znatno više asocijacija ($M = 13,75$; $SD = 6,12$) nego dječaci ($M = 12,43$; $SD = 6,05$).

Kako bi se testirale razlike u broju asocijacija između učenika koji su koristili različitu vrstu slova (mala rukopisna slova – MRS, formalna slova (mala i velika) – FS), proveden je t-test. Iz analize su izostavljeni učenici koji su koristili dvije ili tri vrste slova jer ih je bilo samo jedanaest. Za pet učenika nije bilo podataka. Pokazalo se da nema statistički značajne razlike između navedenih skupina učenika u broju asocijacija ($t = 1,540$; $p = ,125$), a rezultati su prikazani u Tablici 11.

Tablica 11. *Razlike u broju asocijacija između učenika koji koriste različitu vrstu slova (FS i MRS)*

	N	M	SD	t-test	p
FS	177	12,68	5,86	1,540	,125
MRS	163	13,71	6,44		

U Tablici 12. prikazani su rezultati testiranja značajnosti razlika u broju pogrešaka između dječaka i djevojčica.

Tablica 12. *Razlike u broju pogrešaka između dječaka i djevojčica*

	N	M	SD	t-test	p
djevojčice	181	0,82	1,11	0,199	,84
dječaci	175	0,79	1,16		

Razlike su testirane t-testom. Rezultati su pokazali da između dječaka i djevojčica ne postoje statistički značajne razlike u broju pogrešaka ($t = ,199$; $p = ,84$). Djevojčice i dječaci su u prosjeku imali isti broj pogrešaka.

Kako bi se testirale razlike u broju asocijacija između učenika koji su koristili različitu vrstu slova (mala rukopisna slova – MRS i formalna slova (mala i velika) – FS) proveden je t-test. Iz analize su izostavljeni učenici koji su koristili dvije ili tri vrste slova jer ih je bilo samo jedanaest. Za pet učenika nije bilo podataka.

Tablica 13. *Razlike u broju pogrešaka između učenika koji koriste različitu vrstu slova (FS i MRS)*

	N	M	SD	t-test	p
FS	177	,70	,94	1,496	,136
MRS	163	,88	1,21		

Rezultati u Tablici 13. pokazuju da nema statistički značajne razlike između navedenih skupina učenika ($t = 1,496$; $p = ,136$). Učenici koji su pisali različitom vrstom slova nisu se međusobno razlikovali u broju pogrešaka.

Istraživanje je u četvrtome razredu provedeno tako da su učenici stvarali leksički asociogram kako bi se dobio što prirodniji korpus dječje pisane produkcije. Tijekom stvaranja leksičkoga asociograma, u središtu je tema ili pojam uz koju se povezuje niz asocijacija, a zapisivanje je spontano i može se prepoznati na kojem je stupnju učenik ovladao grafičkim oblikovanjem slova. Odabrana tema u istraživanju bila je *djetinjstvo*. Ta je tema neposredna i sugestivna, pa postoji dobar potencijal za pisanu produkciju. Za svaku je pisanu produkciju važna bliskost s temom (Nikčević Milković 2008). Asocijacije koje su učenici zapisivali kategorizirane su u tematske skupine: igra, prijatelji, sport, obitelj, pozitivni osjećaji, negativni osjećaji, škola, vrtić i otvoreni prostor.

Razvijanje kulture pisanja započinje u nastavi početnoga čitanja i pisanja (Rosandić 2002). U nastavi početnoga pisanja dijete najprije usvaja grafemski sustav jezika i oblikuje prve poruke dogovorenim sustavom znakova – pismom. Taj se proces razvija ako na svim stupnjevima školskog sustava postoji osmišljena metodička strategija utemeljena na znanstvenim dosezima. Da bi se, dakle, razvijala kultura pisanja, potrebno je od prvoga razreda primarnoga obrazovanja pozornost usmjeriti na sve aspekte kulture pisanja – od grafičkog oblikovanja slova do samostalnog stvaranja i vrednovanja teksta. Cella (2022) navodi da djeca koja tek uče pisati najviše pažnje, energije i radne memorije ulažu u samo oblikovanje slova te ne mogu usmjeriti pozornost na planiranje i organiziranje ideja te stvaranje teksta. Stoga smo pisanu produkciju učenika (stvaranje lek-

sličkoga asociograma) ispitivali u četvrtome razredu kada se pretpostavlja da je doseguta razina automatizacije pisanja.

3.7. Narušenost čitljivosti teksta ovisno o spolu i vrsti slova

U istraživanju je utvrđena narušenost čitljivosti teksta kod učenika četvrtoga razreda ovisno o spolu i vrsti slova. U Tablici 14. prikazan je broj dječaka i djevojčica kod kojih je narušena čitljivost.

Tablica 14. *Broj dječaka i djevojčica kod kojih je narušena čitljivost*

spol	Narušena čitljivost	f	%
dječaci	Da	51	29,1 %
	Ne	124	70,9 %
djevojčice	Da	33	18,2 %
	Ne	148	81,8 %

Razlike su testirane hi-kvadrat testom. Kod dječaka se više nego kod djevojčica pojavljuje narušena čitljivost (djevojčice 18,2 %, dječaci 29,1 %, Hi kvadrat test – 5,785; $p = ,015$).

U Tablici 15. prikazan je broj učenika kod kojih je narušena čitljivost ovisno o vrsti slova koju su koristili (mala rukopisna slova – MRS, mala i velika formalna slova – FS).

Tablica 15. *Narušena čitljivost ovisno o vrsti slova – formalna i rukopisna*

vrsta slova	Narušena čitljivost	f	%
FS (MFS i VFS)	Da	24	13,6 %
	Ne	153	86,4 %
MRS	Da	56	34,4 %
	Ne	107	65,6 %

Razlike su testirane hi-kvadrat testom. Kod djece koja su pisala malim rukopisnim slovima više je narušena čitljivost (MRS – 34,4 %, FS – 13,6 %, Hi kvadrat test – 20,397; $p = ,000$).

Tablica 16. *Narušena čitljivost i vrsta slova*

			VRSTA SLOVA		
			VFS	MFS	MRS
NARUŠENA ČITLJIVOST	NE	N	121	32	107
		%	88,3 %	80,0 %	65,6 %
	DA	N	16	8	56
		%	11,7 %	20,0 %	34,4 %
UKUPNO		N	137	40	163
		%	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Rezultati pokazuju da je najmanje narušena čitljivost u asocijacijama pisanima velikim formalnim slovima (VFS), zatim malim formalnim slovima (MFS), a najviše je narušena čitljivost u pisanju asocijacija malim rukopisnim slovima (MRS). Hi kvadrat test = 21,588, $p = ,000$.

Djevojčice navode znatno više asocijacija. To je u skladu i podacima o tome da su djevojčice nešto uspješnije od dječaka u stvaranju pisanih tekstova (Knudson, 1995). Međutim, ne postoji statistički značajna razlika u broju pogrešaka u pisanju slova između djevojčica i dječaka. U asocijacijama koje su pisali dječaci više je narušena čitljivost nego u asocijacijama koje su pisale djevojčice. Također, najviše je narušena čitljivost u asocijacijama pisanima malim rukopisnim slovima. Taj je pokazatelj indikativan i za očekivati je da će se nastaviti trend narušene čitljivosti, a u tom slučaju nije moguće očekivati čitljivost rukopisa učenika na kraju pojedinih obrazovnih ciklusa kada se vrednuje uspjeh učenika nacionalnim ispitima.

Narušena čitljivost, odnosno nečitak rukopis, može biti indikator specifičnih teškoća u učenju (Dulčić i sur., 2012). Prema tome, važno je istražiti je li narušena čitljivost posljedica neprimjenjivanja standarda ili je uzrokovana odstupanjima od urednoga jezičnog razvoja.

Podatci u ovome radu pokazuju da je kod dječaka više narušena čitljivost i da je manji broj asocijacija. Ako se ta dva podatka stave u suodnos, može se uspostaviti korelacija s tvrdnjom da je za pisanu produkciju (stvaranje teksta) preduvjet razvoj rukopisnog pisanja (prepisivanja) (Graham 2009 – 2010). Potrebno je dodatno istražiti koliko učenici u primarnom obrazovanju u Republici Hrvatskoj prepisuju tekstove tijekom učenja pisanja.

4. Rasprava i zaključak

Radom *Poučavanje početnoga pisanja standardnim školskim slovima deset godina nakon uspostave standarda* utvrdili smo da u prvome razredu osnovne škole 41,6 % učenika (N = 606) pravilno drži pisaljku (olovku). Drugim riječima, više od 56 % učenika nepravilno drži olovku pri pisanju. Iako ne treba inzistirati samo na jednom pravilnom načinu držanja pisaljke, u ovom je razdoblju jezičnoga razvoja potrebno upućivati učenike na držanje tijela, ruke i pisaljke koje će im omogućiti slobodno klizanje ruke po podlozi za pisanje i tako uspostaviti preduvjet za točno grafičko oblikovanje slova. Pravilno držanje pisaljke, usklađeno s anatomskim karakteristikama i posebnostima učenika, omogućit će točno i lako grafičko oblikovanje slova. Rezultati pokazuju da 41,6 % učenika pravilno drži ruku pri pisanju, a 70,7 % pravilno drži tijelo. Statistički je znatno veći udio dešnjaka nego ljevaka među učenicima koji pravilno drže olovku. Djevojčice i dječaci ne razlikuju se s obzirom na pravilno držanje ruke pri pisanju, ali i jedni i drugi u većem postotnom udjelu nepravilno drže ruku (60,7 % djevojčica i 55,7 % dječaka). U vezi s pravilnim držanjem tijela pri pisanju, nema statistički značajne razlike niti između djevojčica i dječaka niti između ljevaka i dešnjaka. Možemo zaključiti da, iako velik postotni udio učenika pravilno drži tijelo pri pisanju, učenici nepravilno drže ruku i pisaljku.

Rezultati pokazuju da manje od polovine ispitanih učitelja (N = 29) uvijek upućuje učenike na pravilno držanje ruke i pisaljke. U prosjeku učitelji uvijek upućuju učenike na pravilan smjer pisanja i u prosjeku vrlo rijetko dopuštaju odstupanje od smjera pisanja i zadanoga izgleda školskoga slova u Hrvatskom jeziku, ali i u drugim nastavnim predmetima.

Rezultati su pokazali da s porastom dopuštanja odstupanja od smjera pisanja, raste i udio nepravilnog držanja olovke. Možemo pretpostaviti da će odstupanja i od smjera pisanja i od pravilnog držanja olovke biti znatnija ako učitelji na to sustavno ne upućuju učenike.

Pri demonstraciji slova učitelji u prosjeku izjavljuju kako vrlo rijetko primjenjuju digitalno vizualno uporište i kod formalnog i kod rukopisnog slova, a trećina ispitanika nikada ga ne primjenjuje. Prilikom standardiziranja slova i njihove implementacije u početnice, izostala je sustavna edukacija učitelja. Prije deset godina objavljen je *Priručnik uz Hrvatski pravopis Početno pisanje na hrvat-*

skome jeziku (Bežen i Reberski 2014) u kojem se nalaze vizualna uporišta i smjerokaz pisanja pojedinačnih slova, obrazloženja individualnih prilagodbi, problemi i iznimke te primjeri povezivanja i razmaka među slovima. Također su istodobno pripremljena digitalna vizualna uporišta u okviru udžbeničkih kompleta svih izdavača u Republici Hrvatskoj. To je bila dobra podloga za implementaciju standarda, ali je izostala sustavna edukacija učitelja, iako su učitelji još 2015. godine iskazali potrebu za profesionalnom stručnom edukacijom za pisanje školskim slovima (Kolar Billege 2015). Uz digitalno vizualno uporište postoje glazbeni predlošci koji tekstem opisuju grafički izgled slova (Bežen, Jurkić Sviben i Budinski 2013), zasićeni su glasom/slovom koje se uči i tako mogu poduprijeti točno oblikovanje slova.

U četvrtome je razredu bitno narušena čitljivost u pisanju asocijacija. Pritom je važno istaknuti da je čitljivost najviše narušena u pisanju rukopisnim slovima (34,4 % učenika koji su pisali rukopisnim slovima, pisali su nečitko). Valja zamijetiti i da je 137 učenika četvrtoga razreda (N = 356), što je 38 %, pisalo asocijacije velikim formalnim slovima. Međutim, učenici koji su pisali različitom vrstom slova, nisu se razlikovali u broju napisanih asocijacija niti u broju pogrešaka u pisanju. Također se djevojčice i dječaci ne razlikuju u broju pogrešaka, ali se kod dječaka znatno više pojavljuje narušena čitljivost. Radi daljnjega razvoja pismenosti, potrebno je učenike u početku učenja pisanja upućivati na pisanje rukopisnim pismom te poticati i uvježbavati rukopisno pisanje kako bi se zadržala slova čitljivost. Grafička slika jezika element je kulture pisanja i sve navedene sastavnice (držanje pisaljke, držanje ruke, položaj tijela, primjena digitalnog vizualnog uporišta) potrebno je uvrstiti u metodički instrumentarij i mikrostrukturirani model poučavanja početnoga pisanja jer bitno utječu na slovopisnu čitkost i pravopisnu točnost. Podatci dobiveni ovim istraživanjem upućuju na potrebu uvažavanja metodičkih spoznaja te dobro poznavanje strukture početnoga čitanja i pisanja u okviru znanstvenih područja supstratnih znanosti metodike hrvatskoga jezika: fonetike i fonologije morfologije, sintakse, semantike, leksikologije, semiotike, grafemike, tipografije i psiholingvistike. Također, upućuju na potrebu poučavanja učenika standardnim školskim slovima, što je u europskim zemljama jezikoslovni standard. U knjizi *Početno pisanje na hrvatskome jeziku* (Bežen i Reberski 2014: 104–107) može se dobiti uvid u nizozemska, finska, češka, austrijska, njemačka, francuska i islandska standardna školska slova.

Daljnja istraživanja mogu se usmjeriti na analizu grafičkog oblikovanja svakog pojedinog slova te odstupanja od standarda u procesu pisanja i tijekom poučavanja. Moguće je dodatno istražiti povezanost odstupanja u držanju tijela, ruke i pisaljke s motoričkim znanjima i postignućima učenika.

Ovaj rad objektivno utvrđuje probleme u implementaciji standarda školskih slova u proces opismenjavanja učenika u primarnom obrazovanju te daje vjerodostojne podatke o stanju poučavanja početnoga pisanja.

Literatura

BAYTAK, AHMET; TARMAN, BÜLENT; AYAS, CEMALETTIN. 2011. Experiencing technology integration in education: children's perceptions. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 3(2), 139–151. <https://www.iejee.com/index.php/IEJEE/article/view/233> (pristupljeno 24. studenoga 2023.).

BEŽEN, ANTE; JURKIĆ SVIBEN, TAMARA; BUDINSKI, VESNA. 2013. Musical Motivation in Early Reading and Writing of the Croatian Language. *Glazbena pedagogija u svjetlu sadašnjih i budućih promjena 3/Music Pedagogy in the Context of Present and Future Changes 3*. Ur. Vidulin Orbančić, Sabina. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Pula.

BEŽEN, ANTE; KOLAR BILLEGE, MARTINA. 2008. Zastupljenost pisanih i tiskanih slova u rukopisnim tekstovima učenika osnovne škole. *Konferencijski zbornik Drugoga međunarodnoga specijaliziranog znanstvenog skupa Rano učenje hrvatskoga jezika 2*. Ur. Pavličević-Franić, Dunja; Bežen, Ante. Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i ECNSI. Zagreb.

BEŽEN, ANTE; KOLAR BILLEGE, MARTINA. 2016. Bogoslav Šulek i naziv knjige za početno učenje hrvatskoga jezika. *Bogoslav Šulek a jeho filologické dílo*. Ur. Krejčí, Pavel; Krejčová, Elena. Česká asociace slavistů i Ustav slavistiky FF MU. Brno.

BEŽEN, ANTE; REBERSKI, SINIŠA. 2014. *Početno pisanje na hrvatskome jeziku*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

BUDINSKI, VESNA. 2019. Početno čitanje i pisanje na hrvatskome jeziku. Metodički sadržajno-vremenski optimum poučavanja. Profil Klett d. o. o. i Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.

BUDINSKI, VESNA; KOLAR BILLEGE, MARTINA. 2011. Razine jezičnih predvještina učenika u hrvatskom jeziku na početku prvoga razreda osnovne škole (nečitač, polučitač i čitač) – inicijalno istraživanje. *Redefiniranje tradicije: dječja književnost, suvremena komunikacija, jezici i dijete*. Ur. Bežen, Ante; Majhut, Berislav. Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i ECNSI. Zagreb.

- BUDINSKI, VESNA; KOLAR BILLEGE, MARTINA. 2012. Mjerenje predčitačkih vještina glasovne analize i sinteze u hrvatskom/materinskom jeziku na početku prvog razreda osnovne škole. *X. međunarodni kroatistički znanstveni skup – Zbornik radova*. Ur. Blažetin, Stjepan. Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj. Pečuh.
- CELLA, HEATHER. Why transcription is important in your child's writing and reading journey. <https://www.nwea.org/blog/2022/why-transcription-is-important-in-your-childs-writing-and-reading-journey/> (pristupljeno 5. studenog 2023.).
- DULČIĆ, ADINDA i dr. 2012. *Verbotonalni pristup djeci s teškoćama sluha, slušanja i govora*. ArTresor naklada. Zagreb.
- EREDLJAC, VLASTA. 2009. *Mentalni leksikon: modeli i činjenice*. Ibis grafika d. o. o. Zagreb.
- GRAHAM, STEVE. *Want to Improve Children's Writing? Don't Neglect Their Handwriting*. American educator. *Want to Improve Children's Writing?* (aft.org) (pristupljeno 3. prosinca 2023.)
- HARLEY, TREVOR A. 2001. *The psychology of language; From data to theory*. Psychology Press LTD. New York
- HOLDER, M. K. 2003. *Teaching left-handers how to write*. Handedness Research Institute papers. <http://handedness.org/action/leftwrite.html> (pristupljeno 18. studenog 2023.).
- Hrvatski pravopis*. 2013. Ur. Jozić, Željko. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- JUKIĆ, NIKOLINA. 2016. *Položaj ruke i pisaljke u početnome pisanju*. Diplomski rad. Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 52 str.
- KOLAR BILLEGE, MARTINA. 2015. Teachers' Opinions of the Teaching Methodology for Standard School Scripts in Initial Reading and Writing in the Croatian Language. *Croatian Journal of Education* 17(2). 411-452.
- KOLAR BILLEGE, MARTINA; BUDINSKI, VESNA. 2015. Predstavljanje hrvatskoga jezika novom školskom grafijom u metodičkome kontekstu. *XII. međunarodni kroatistički znanstveni skup* Ur. Blažetin, Stjepan. Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj. Pečuh.
- KOLAR BILLEGE, MARTINA; IVANČIĆ, GORDANA. 2022. Digitalni udžbenik u primarnom obrazovanju kao metodičko sredstvo u kurikulskom kontekstu. *Napredak* 163(3-4). 271-287.
- KOLAR BILLEGE, MARTINA; VIDOVIĆ, VALENTINA. 2020. Primjena standardnih školskih slova u primarnome obrazovanju. *Rasprave – časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. 46(1), 111-131. <https://doi.org/10.31724/rihjj.46.1.6>
- KNUDSON, E. RUTH. 1995. Writing experiences, attitudes, and achievement of first to sixth graders. *Journal of Educational Research*, 89(2), 90-97.

KUHARIĆ, VLADIMIR. 2008. Jezično-likovni standardi u početnom čitanju i pisanju hrvatskoga jezika. *Konferencijski zbornik Drugoga međunarodnoga specijaliziranog znanstvenog skupa Rano učenje hrvatskoga jezika 2*. Ur. Pavličević-Franić, Dunja; Bežen, Ante. Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i ECNSI. Zagreb.

NIKČEVIĆ-MILKOVIĆ, ANELA. 2008. Procesni pristup pisanju kao oblikovanju teksta. *Psihologijske teme*. 17(1), 185–201.

REBERSKI, SINIŠA. 2008. Slovni standardi u početnicama. *Konferencijski zbornik Drugoga međunarodnoga specijaliziranog znanstvenog skupa Rano učenje hrvatskoga jezika 2*. Ur. Pavličević-Franić, Dunja; Bežen, Ante. Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i ECNSI. Zagreb.

ROSANDIĆ, DRAGUTIN. 2002. *Od slova do teksta i metateksta*. Profil. Zagreb.

SAUSSURE, FERDINAND DE. 1922; 2000. *Tečaj opće lingvistike*. ArTresor i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

VALENTA, ANAMARIJA; DUMANČIĆ, MARIO. 2019. *Multimedijski e-udžbenici u primarnom obrazovanju*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Teaching Initial Writing Using Standard School Letters Ten Years After the Establishment of the Standards

Abstract

Ten years after the establishment of initial writing standards, the standardisation of school letters in the *Croatian Orthography* of the Institute for Croatian Language and Linguistics (2013), and the implementation of school letters in the curriculum, textbooks, and teaching in the Republic of Croatia, this paper provides an overview of pertinent scientific research concerning early teaching of writing in the Croatian language and assesses the current state of initial written production among pupils in primary education.

We have investigated the application of teaching methodology guidelines for the position of the hand, body, and pen during the initial teaching of writing in the first grade of primary education and the number of words in the lexical associogram on the subject of ‘childhood’ by fourth grade students in order to monitor the implementation of initial writing standards. Based on the lexical associogram, we determined the number of mistakes in writing related to the type of letter and the legibility issues. The results show that less than 50% of first-grade pupils (N = 606) hold their pencil and hand correctly when writing, but a higher percentage (70%) hold their body correctly. Teachers declare that they always instruct the students regarding the correct hand-and-pen position and the proper direction of writing letters and very rarely allow deviations

from the prescribed direction of writing letters and the default appearance of school letters. Notwithstanding this, 34.4% of fourth-grade students (N = 356) who wrote in handwritten letters exhibited legibility issues.

Ključne riječi: čitljivost slova, metodika hrvatskoga jezika, početno pisanje, položaj tijela, ruke i pisaljke

Keywords: Croatian language teaching methodology, initial writing, legibility of letters, position of the body, hand, and pen

Prilog 1. Instrument za istraživanje držanja tijela, položaja ruke i pisaljke u 1. razredu

Instrument je sastavljen na temelju knjige Bežena i Reberskog (2014).

Objašnjenje pojmova u zadnjem stupcu upitnika:

* (P) – pravilno držanje tijela pri pisanju podrazumijeva pravilno sjedenje na stolcu, noge trebaju imati čvrsto uporište na podu, ruke su na klupi, leđa su ravna, a tijelo opušteno

** (N) – nepravilno držanje tijela pri pisanju podrazumijeva odstupanje od (P), odnosno, na primjer sjedenje na nogama, pridržavanje glave rukom, ‘nalegnutost’ u stranu...

ljevak (L) dešnjak (D) (zaokružiti za svakog učenika/ učenicu)	muško (M) žensko (Ž) (zaokružiti za svakog učenika/ učenicu)	 držanje olovke palcem preklopljenim preko kažiprsta	 smještanje olovke između prvoga i drugoga članka kažiprsta	 držanje trima prstima	 držanje jagodicama svih prstiju	 držanje „slomljenim” kažiprstom	 preporučeno držanje pisaljke – palcem i kažiprstom dok treći prst služi za pridržavanje	položaj tijela pri pisanju pravilan (P)* nepravilan (N)**
LJ D	M Ž							
LJ D	M Ž							
LJ D	M Ž							
LJ D	M Ž							
LJ D	M Ž							
LJ D	M Ž							
LJ D	M Ž							
LJ D	M Ž							